

KÜLÖNLENYOMAT

Hózer Benjámín

A VÉDELEM TUDOMÁNY:

Katasztrófavédelmi online tudományos folyóirat

VI. évfolyam, 1. szám, 2021. 1. hó-ban megjelent

TŰZOLTÓSÁGI HELYTÖRTÉNETI EMLÉKEINK KUTATÁSA

cikkből.

Budapest, 2021

Hózer Benjámín

TÚZOLTÓSÁGI HELYTÖRTÉNETI EMLÉKEINK KUTATÁSA

Absztrakt

A magyar tűzoltóság története több mint 150 éves múltra tekint vissza. Tűzoltói helytörténeti emlékeink között kutatva számos légoltalmi és önkéntes tűzoltósági forrásra találhatunk, amelyek tudományos igényű vizsgálata még jórészt várat magára. Magángyűjtőként kutatásaimat főként a budapesti és azon belül szűkebb környezetemben a kertvárosban végzem.

Jelen cikkben egy régi fénykép eredetének vizsgálatán keresztül fogom bemutatni az adott korszakra jellemző tűzoltói gyakorlatot.

Kulcsszavak: helytörténet, szakma történet, tűzoltóság, egyenruha.

EXAMINATION OF LOCAL HISTORY SOURCES OF FIREFIGHTERS

Abstract

The history of the Hungarian fire brigades goes back to 150 years. Browsing through our local history of firefighters, we can find numerous civil defence and voluntary fire brigade sources, which scientific research is still awaiting. As a private collector, I'm doing research primary on the suburbs of Budapest and within my narrower environment.

In this article, I will present a study of the origins of an old photograph in the firefighting practice of that era.

Keywords: local history, professional history, fire department, uniform.

1. BEVEZETÉS

2013 óta gyűjtöm a magyar tűzoltóság, a polgári védelem és légoltalom tárgyi szakmai- és helytörténeti emlékeit. Kutatásaimat elsősorban az egyenruhák történeti fejlődése kapcsán fejtem ki. Lokálpatriótaként jó munkakapcsolatot alakítottam ki a Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központtal, ahonnan 2018-ban kaptam megbízást a Budapest XVI. kerületi tűzoltóság és légoltalom történetének feldolgozására. Tavaly készült el a „*Riadó! Fejezetek a XVI. kerület és elődtelepüléseinek tűzoltó és légoltalmi múltjából.*” című kiadvány [1], melyet később egy ehhez kapcsolódó szintén 2019. évben megrendezett „*Tűzoltók a város peremén*” című relikvia kiállítás követett [2].

A kutatást a könyv megírását követően is folytattam, melynek legfontosabb eleme a helytörténeti források gyűjtése volt. A források között található például, a nemrégiben beérkezett a „*Rákosi Szántó*” című hetilap mikrofilmes scannelt változata, ami számos új és értékes információval szolgálhat a helytörténeti eseményekről. Kutatásomat segíti továbbá, a kutatótársammal létrehozott „*XVI. kerület régi képeken*” nevű facebook csoport is, melyben felhívást tettünk közzé a helytörténeti emlékek gyűjtésére. Egy ilyen személyes megkeresés során került hozzám a következő fénykép.

1. fénykép: Tűzoltói szervezet csoportképe. A másolatot készítette a szerző.

Jelen cikkben azt kívánom bemutatni, hogy a fénykép részleteinek vizsgálata során, milyen következtetéseket vonhatunk le a korabeli tűzvédelmi szabályzókkal és a gyakorlattal kapcsolatban.

2. HELYTÖRTÉNETI FÉNYKÉPES EMLÉK VIZSGÁLATÁNAK BEMUTATÁSA

a. Helyi vonatkozás vizsgálata:

Első ránézésre viszonylag nehéz bármit is megállapítani egy olyan fényképről, amiről az adományozó sem tud semmit, és semmilyen felirat nem található rajta. A korábbi kutatásaim alapján kijelenthető, hogy noha a család régóta rákosszentmihályi lakos, ez a fénykép bizonyosan nem a kerületben készülhetett. Ennek oka az, hogy az akkori terminológiának megfelelően magán (üzemi) tűzoltóság a kerületben a második világháború előtt nem tevékenykedett.

b. Az egyenruha bemutatása:

A legegyszerűbb beazonosítási lehetőséget az egyenruha vizsgálata adja. Az MOTSz (Magyar Országos Tűzoltó Szövetség) először 1898-ban adott ki egységes öltözködési utasítást [3], melyben téli és nyári egyenruha színt és szabást határoztak meg. A vizsgált fényképen ezt az egységesen sötétkék színű téli egyenruhát viselik a tűzoltók. A következő egyenruha szabályzatot 1940-ben adták ki. Tehát a kép valamikor 1898 és 1941 között készülhetett. A következő képen baloldalt a téli, mászós, míg jobboldalt a nyári, szivattyús viselet látható.

2. ábra: MOTSz által 1898-ban rendszeresített, egységes tűzoltó egyenruha. Forrás: [3]

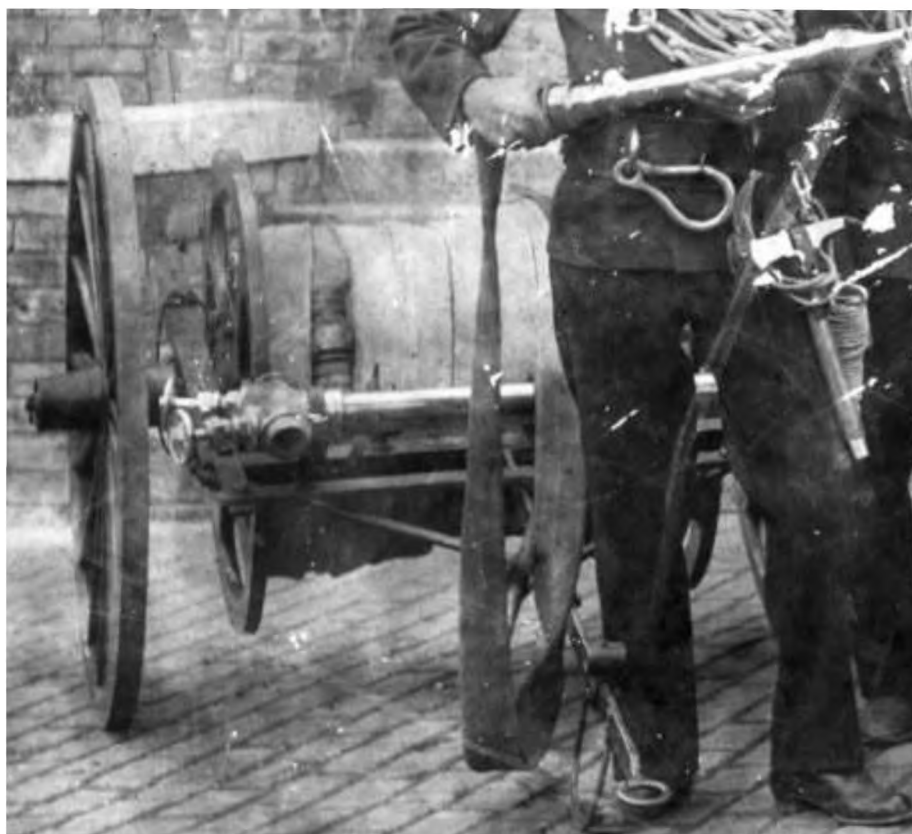
c. Alkalmazott felszerelés:

A fényképen látható tűzoltók felszereléséből nehéz következtetéseket levonni, mivel több magánvállalat gyártott különböző szerelvényt. Így ezek pontos beazonosítása típus alapján legfeljebb akkor lenne lehetséges, ha minden gyártó minden évben kiadott, ábrákkal gazdagított terméktájékoztatója fennmaradt volna. Így arra kell hagyatkoznunk, hogy mi volt a korabeli szokás a testületi csoportképek elkészítésekor. Gondolok itt arra, hogy a kor tűzoltói büszkék voltak a felszerelésükre, és szinte minden fényképen felsorakoztatták azokat. Ezáltal, ha a testület rendelkezett fecskendővel, lajttal, vagy netán légzőkészülékkel, az szinte biztos, hogy felkerült a csoportképre.

Az általunk vizsgált fényképen két oldalt egy-egy kerek orsó, korábbi nevén: tömlőmotolla, valamint középen egy kéttagú támrudas létra található. Nincs azonban a fényképen fecskendő.

Emellett megfigyelhető az is, hogy a képen nincs egy „szivattyús” beosztású tűzoltó sem. A következő fényképrészleten azonosított állványcső az akkori magyar szabvány szerinti, menetes kapoccsal rendelkezik. A Storz-rendszerű kapcsokat a Tűzrendészeti Közlöny – 1940. április 15.-i rendelkezése [4] alapján 1940-től kezdték el bevezetni Magyarországon.

3. fénykép: A baloldali kerekos orsó (tömlőmotolla).

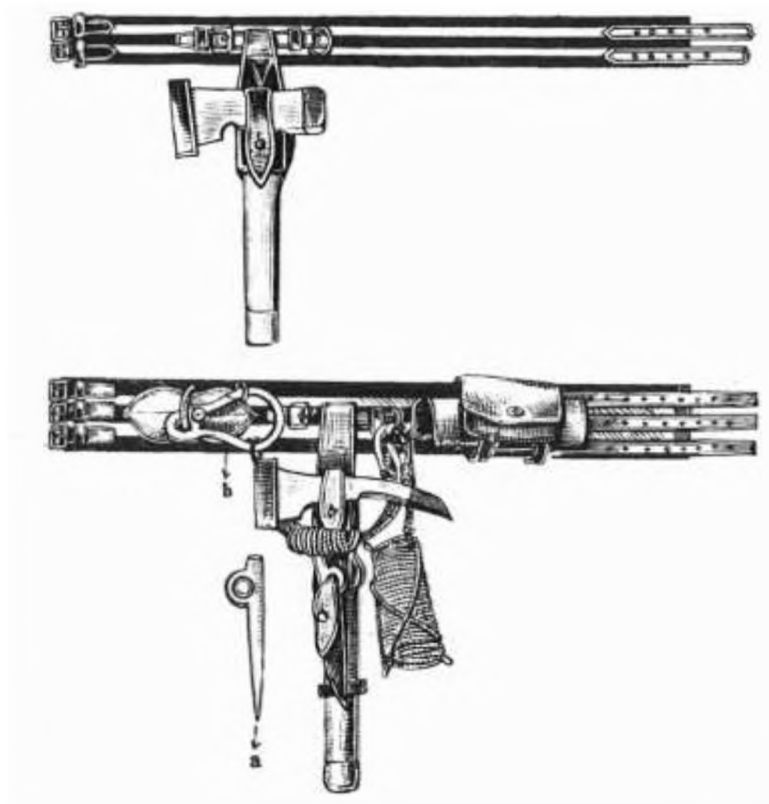
Fényképrészletet készítette a szerző.

d. A beosztottak:

A korabeli szolgálatszervezés, a beosztotti állomány esetében alapvetően két fő beosztást különböztetett meg, a „mászókat”, és a „szivattyúsokat”. A mászók, háromcsatos ún. „lipcsei-kapoccsal” ellátott, széles kialakítású mászóövet viselnek, amelyhez a baltán a vágóéllal szemben, feszítő szár került. Ezzel ellentétben, a szivattyúsok, szivattyú-fecskendő kezelésre kaptak képzést, és ún. „szivattyús övet” viseltek, amely keskenyebb kialakítású, már csak

kétszatos volt és zárkapocs sem volt rajta. Viselték továbbá a szivattyús baltát, amely a vágó éllel szemben fafokban végződik.

4. ábra: Szivattyús öv és balta fent, mászóöv és balta lent. Forrás: [3]

A vizsgált fényképen, valamennyi tűzoltón mászóöv látható. Megállapítható tehát, hogy senki nem szolgált szivattyús beosztásban. A két tömlőmotolla és a fecskendő hiánya arra enged következtetni, hogy magán (üzemi) tűzoltók láthatók a képen. Mivel így, a tűzoltók az oltóvizet (fecskendő hiányában) a helyi tűzvízhálózatról, tűzcsapokról vételezték, az esetleges oltási munkákhoz. Ahogy arra már utaltam, további vizsgálati szempont lehet, hogy csak a II. világháború ideje alatt kezdtek átállni a Storz-rendszerű kapcsok használatára. Az egyik motollán lévő állványcsövön egyértelműen egy menetes rendszerű kapocs található, ezért a fénykép bizonyosan a háború előtt készülhetett.

Tudjuk tehát, hogy a fényképen üzemi tűzoltók vannak, azt azonban nem hogy melyik üzemé. A XVI. kerületi helyi vonatkozást kizárhatjuk, mivel a korábbi kutatások nem adtak információt

hasonlóan jól felszerelt egységről, sem Rákosszentmihály, sem a szomszédos községek területén.

e. Sisakjelvény:

Noha az egyenruhát és egyensapkát egységes szabás szerint és ékítményekkel kellett viselni, eltérést jelenhetett a sisakjelvény, melyet egyedi minta szerint gyárthattak és hordhattak a különböző magán (üzemi) tűzoltó testületek képviselői.

5. fénykép: Kivágat a sisakjelvényekről. Készítette a szerző.

A fényképen szereplő tűzoltók sisakján egyedi sisakjelvény látható, mely a P. S. mozaikszót tartalmazza. Ez kiváló kiindulási alap lenne, amennyiben ismert felszerelési darabról lenne szó. Sajnos ebben az esetben a tűzoltók a sisakjukon egy olyan üzem sisakjelvényét viselik, amelyből – jelen ismereteink szerint – nem maradt fenn egyetlen darab sem.

A kutatást, így az Arcanum Digitális Tudománytár cikkei mentén folytattam. Ez alapján két lehetséges találatot is sikerült felkutatni, egyben ellentmondásba is ütközni. Az egyik lehetőség, hogy a tűzoltók, a pécsi Pannónia Sörgyár, másik, hogy a kőbányai Polgári Serfőző tűzoltói. Az ellentmondás pedig abban rejlik, hogy míg a pécsi üzemről egyértelműen kiderül, hogy volt létesítményi tűzoltósága. Addig a kőbányai üzemnél egy 1937-ben keletkezett tűz során, nem történt említés üzemi egységről.

6. ábra: Forrásrészletek: Dunántúl - 1924.10.17.-i cikke az üzemi tűzoltókról, illetve Pesti Hírlap – 1937.09.18.-i cikke a kőbányai tűzről. Forrás: adt.hu.

Elképzeltető, hogy 1937-ben a kőbányai tűzoltóság már nem működött, vagy az is, hogy másik telephelyen volt csak tűzoltóság és nem a Maglódi úton lévő objektumban. Erről pontos információt megtudni ez idáig nem sikerült. Szerencse azonban, a sisakjelvényen nem a K.T., vagy az Ö.T. megjelölés szerepelt, mivel ezek általános jelvények, amelyeket a köztestületi és az önkéntes tűzoltók használtak. [3]

f. A fényképész:

A fotó vélhetően Kőbányán készült, mivel a fényképész is fővárosi illetőségű volt. A kép jobb alsó sarkában ugyanis ott van a cégére. A 'X. kerület', ahogy most is akkor is Kőbánya volt. A fényképész valószínűleg Schmidt Ágoston lehetett, aki a Fényképész Önképző Egylet könyvtára volt és a XIX. század végén telepedett le Kőbányán.

7. fénykép: Kivágat a fényképész címkéjéről. Készítette a szerző.

g. A scannelés eredménye:

A fénykép mérete nagy terjedelmű volt (nagyobb, mint A/2-es méret) és tartása is elég rossznak bizonyult. A fénykép digitalizálásában a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma segített. Az eredeti barna tónusú felvételt fekete-fehérre kellett alakítani, mivel a kontrasztok barna árnyalatokkal történő feljavítása nem adott jobban értelmezhető részleteket. Ez a fajta részletgazdagság már sokat segít ahhoz, hogy alaposabban szemügyre lehessen venni a fénykép részleteit.

8. fénykép: A scannelt kép közép kivágata. Készítette a szerző.

h. Apró részletek, és gyűjtőtársi segítség igénybevétele:

Az egyik tűzoltó feje mellett, nehezen kivehetően, de látható egy reklám felirat. Az eredeti képen a tűzoltó a létra mellett a baloldalon állt.

9. fénykép: A reklám kivágata. Készítette a szerző.

A reklámot belülről ragasztották az ablak üvegére, így a képkivágatot 1200 dpi-be scannelve, az eredeti színeit és kontrasztját feljavítva és a képet vízszintesen tükrözve már értelmezhetővé vált a felirat. Kovács Sándor gyűjtőtársam kiderítette, hogy a felirat nem más mint: „*Szent István dupla maláta*”, azaz a kőbányai Serfőzde egyik legnépszerűbb terméke. Így már teljesen biztosra vehető, hogy valóban a kőbányai tűzoltó egységről van szó.

10. fénykép: Egy korabeli sörcímke, forrás: hodobay.hu

Emellett a nagyításból kiderült, hogy a tűzoltók hátsó álló sorát söröshordókra állították fel, a magasságkülönbség elérése érdekében.

2: Képkivágat a fénykép hátsó sorában álló tűzoltókról. Készítette a szerző.

i. Öltözködési szabályok vizsgálata:

A vizsgált korszakunk számos szigorú etikett előírást határozott meg a mindennapokra. Emellett az aktuális divat olyan erősen meghatározó volt, hogy az egyenruhák is követték az öltözködési trendeket. Példának okáért, az Magyar Királyi Honvédség egyenruházata jelentős változásokon ment keresztül az 1920-as és 1930-as években. Míg a 20-as években a magas és kényelmetlen oroszgallér volt rendszerben, addig a 30-as években a divat iránymutatásainak megfelelően az alacsonyabb és visszahajtott gallérra váltottak. [5] A tűzoltó egyenruhák tekintetében, csak a gallér magassága változhatott, mivel a kialakítása egységesen zárt, és álló maradt egészen az 1940-es reformig. Ugyanakkor változás állt be a férfiaknál arcszőrzetének viselése tekintetében is. Míg a XIX. században a férfit a szakáll tette férfivá, addig az 1930-as – 1940-es évekre már nem a pödört, hanem a lehető legminimalistább bajusz viselése jött divatba.

Mivel a vizsgált fényképen a gallér viszonylag magasnak, a bajusz pedig hosszúnak tekinthető, valószínűsíthető, hogy a felvétel inkább az 1920-as években készülhetett.

j. Az épület beazonosítása:

Mivel az üzemi tűzoltó testületről írásos vagy fényképes forrás mindezidáig nem került elő, ezért a konkrét épületet nehéz beazonosítani. A gyár vezetése nem találta annyira fontosnak ezt a fajta reprezentálást, mint például a szomszédos mai Dreher gyár, amiről jóval több emlék maradt fenn.

A vizsgált kor tűzoltói többnyire semleges háttér választására törekedtek a testületi csoportképek elkészítésénél. Így legtöbbször a szertár épület előtt, vagy oldalában fényképezkedtek. Ez alól kivétel lehetett természetesen, ha például gyakorlat vagy tűzoltóverseny során készült a kép.

Az eddigi tapasztalatok alapján, a tűzoltó szertárat többségében a gyárkapu közelében, tehát a főbejárat szűkebb környezetébe telepítették. Egy 1945-ös közigazgatási térképen, az üzem minden fő-, és gazdasági épületét jól kivehetően ábrázolták, azonban az egyes épületek funkciói itt sem kerültek feltüntetésre. A térképen látható Apaffy utca a mai Gitár utca volt.

12. ábra: Budapest közigazgatási térképének részlete, 1945. forrás. mapire.hu.

k. A korszak lehatárolása:

A fénykép készítésének lehatárolására több, már részben vizsgált részletre támaszkodhatunk. Egyfelől objektív szempont az egyenruha, amit 1898-tól viseltek egészen 1941-ig. Másik maga az üzem fennállásának az időtartama. A gyárat 1892-ben alapították és 1894-ben kezdte meg a működését. A gyárat a második világháború után zárták be. További szempont lehet még a „*dupla maláta*” gyártási ideje, aminek vége egybevágt az üzem bezárással, azonban az első forgalomba állítás-gyártás éve nem ismert. Segítségre lehetne még a fényképezési eljárás is. Azonban a felvételezés módja, a negatív, vagy a kamera típusa sem ismert.

3. ÖSSZEFOGLALÓ

Tételes vizsgálatot követően megállapítható tehát, hogy a fényképen megjelenő tűzoltó felszerelések alapján üzemi (létesítményi) tűzoltósági csoportképről van szó. A sisakjelvényen P. S. rövidítés látható, ami nagy valószínűséggel a kőbányai Polgári Serfőzőre utal. A fénykép elkészülésének idejét valamikor az 1898-as és 1941-es esztendő közé lehet tenni. Feltételezhető, hogy az 1920-as években készülhetett a fénykép.

A legtöbb hasonló csoportképről, sajnos nagyon nehéz bármilyen kiinduló támpont nélkül, megállapításokat tenni.

A cikkben közölt vizsgálati eredmények a helytörténeti kutatások során használhatók fel elsősorban. Egyúttal egy-egy ilyen kutatás alkalmas lehet arra is, hogy a kor tűzoltói rendelkezéseiről, szervezeti fejlődéstörténetéről, illetve szakmai gyakorlatáról pontosabb tapasztalatokat szerezhessünk.

HIVATKOZÁSOK

[1] Hózer Benjámin: Riadó! Fejezetek a XVI. kerület és elődtelepüléseinek tűzoltó és légoltalmi múltjából. Kertvárosi Helytörténeti Füzetek 2019. 49. szám
<http://www.helytortenet16.hu/emlekezet-kozpont/?content=kiadvany&kid=50#im> Letöltés: 2020.03.25.

[2] Budapesti Honismereti Társaság. Tűzoltók a város peremén. URL.: <https://www.bpht.hu/tuzoltok-a-varos-peremen/> Letöltés: 2020.03.25.

[3] Szervezeti, egyenruházati és felszerelési szabályzat – kiadja a MOTSz – 1898.

[4] Tűzrendészeti Közlöny – 62. évf. / 5. sz. - 1940.04.15. – 56. o.

[5] Tóth László: A magyar királyi Honvédség Egyenruhái 1926 – 1945 | ISBN:978-963-067-5505

Hózer Benjámín, mesterképzési hallgató

NKE RTK Katasztrófavédelmi Intézet

hozer.benjamin@gmail.com

Orcid: 0000-0002-2834-7183